

Fyzikálna olympiáda
54. ročník, 2012/2013

školské kolo

kategória B

zadanie úloh – 1. časť

1. Satelit Slnka

Na kružnicovej orbite okolo Slnka sa pohybuje guľový satelit, ktorého polomer je R . Predpokladajte, že energia vyžarovaná zo Slnka, ako aj z povrchu satelitu, podľa Stefanovho – Boltzmannovho zákona je priamoúmerná štvrtej mocnине teploty T vyžarovanej plochy telesa. Lesklý povrch satelitu odráža $r = 10\%$ žiarenia dopadajúceho zo Slnka na povrch satelitu. Zo satelitu pozorujeme slnečný kotúč pod uhlom $\alpha = 0,500$ uhlového stupňa. Povrch Slnka má teplotu $T_S \approx 5\,780\text{ K}$.

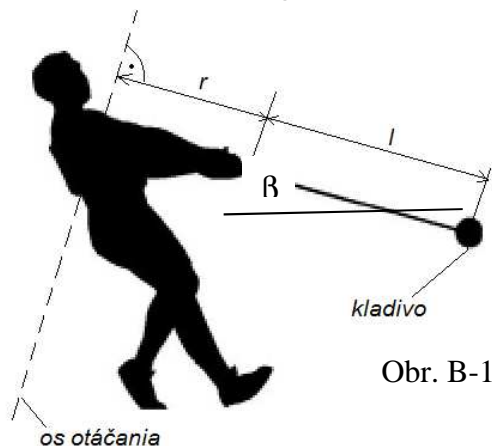
- Určte solárnu konštantu (výkon slnečného žiarenia dopadajúceho na plochu s obsahom 1 m^2 postavenej kolmo na smer dopadajúcich lúčov) na orbite satelitu.
- Určte teplotu T satelitu v stave termodynamickkej rovnováhy.
- Z a) a b) riešenia úlohy posúďte vzťah medzi orbitou satelitu a orbitou Zeme.

Predpokladajte, že Slnko predstavuje dokonale čierne teleso a že v stave termodynamickkej rovnováhy má celý povrch satelitu rovnakú teplotu. Potrebné konštanty vyhľadajte v MF tabuľkách.

2. Hod kladivom

Jednou z atletických disciplín je hod kladivom. Kladivo je homogénna guľa s hmotnosťou $m = 7,265\text{ kg}$ a priemerom $d = 13,0\text{ cm}$ zavesená na lanku s dĺžkou $l = 1,20\text{ m}$. Svetový rekord v hode kladivom drží ruský atlét *Jurij Sedich*, ktorý hodil kladivo do vzdialenosti $s = 86,78\text{ m}$. Urobme fyzikálnu analýzu rekordného hodu. Športovec sa s kladivom najskôr roztáča rovnomerne zrýchleným pohybom s uhlovým zrýchlením $\alpha = 3,4\text{ s}^{-2}$, pričom guľa sa pohybuje po kružnici v rovine, ktorá zvierá s vodorovnou rovinou uhol $\beta = 35^\circ$, obr. B-1. Dĺžka rúk športovca $r = 89\text{ cm}$.

- V ktorom bode kružnicovej trajektórie gule pri poslednej otáčke kladiva musí atlét uvoľniť lanko, aby guľa doletela do maximálnej vzdialenosti. Určte pre tento prípad začiatočnú rýchlosť v_0 vrhu gule, aby bola vzdialenosť hodu rovná hodnote s svetového rekordu.
- Koľkokrát (N) sa kladivo otočilo okolo svojej osi počas rekordného letu vzduchom?

Obr. B-1

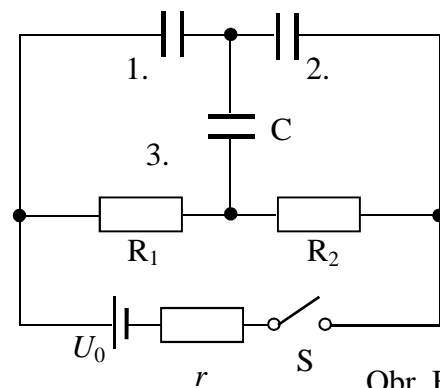
- c) Určte veľkosť F_0 zotrvačnej sily, ktorou je lanko napínané v okamihu pred uvoľnením lanka. Akú hmotnosť m' by malo teleso, ktorého tiaž by mala rovnakú veľkosť ako sila F_0 ?
- d) Koľko vlastných otáčok N_1 vykonal športovec pri rekordnom hode?
- e) Určte stredný mechanický výkon P športovca vynaložený na roztáčanie kladiva pri rekordnom hode. Aká časť p tohto výkonu pripadá roztáčanie gule okolo vlastnej osi rotácie?

Poznámka.: Vplyv lanka na pohyb gule počas jej letu a rozdiel výšky bodu vrhu a bodu dopadu neuvažujte. Odpor vzduchu zanedbajte. Tiažové zrýchlenie $g = 9,81 \text{ m}\cdot\text{s}^{-2}$.

Pomôcka: Moment zotrvačnosti homogénnej gule s hmotnosťou m a priemerom d vzhľadom na os prechádzajúcu jej hmotným stredom je $I_0 = (1/10) m d^2$.

3. Kondenzátory

Tri rovnaké kondenzátory 1, 2, 3 s kapacitami $C = 100 \mu\text{F}$ a dva rezistory s odpormi $R_1 = 10 \Omega$, $R_2 = 5,0 \Omega$ možno pomocou spínača S pripojiť ku zdroju konštantného napätia s napätím $U_0 = 12 \text{ V}$ a vnútorným odporom $r = 2,0 \Omega$, obr. B-2. Na začiatku je spínač S vypnutý a kondenzátory majú nulové napätia.

Obr. B-2

Spínač S zapneme.

a) Stručne vysvetlite, aké deje budú prebiehať v elektrickom obvode a ako sa budú meniť jednotlivé elektrické napätia a prúdy od okamihu zapnutia spínača až do ustáleného stavu, v ktorom napätia a prúdy v obvode sa takmer nemenia. Nakreslite schému elektrického obvodu a vyznačte v ňom jednotlivé veličiny, ktoré popisujete.

b) Určte ustálené hodnoty napätí U_1 , U_2 , U_3 na kondenzátoroch.

Spínač S vypneme.

c) Stručne vysvetlite, analogicky ako v prípade a), aké deje budú prebiehať v obvode od okamihu vypnutia spínača.

d) Akú elektrickú prácu W vykonajú kondenzátory, ako zdroje napätia, na rezistoroch s odpormi R_1 a R_2 po vypnutí spínača až do ustáleného stavu?

4. Skrat na vedení vysokého napätia (Ivo Čáp)

Vedenia vysokého napätia (22 kV) a veľmi vysokého napätia (110 kV, 220kV, 400 kV) sa používajú na prenos elektrickej energie na väčšie vzdialenosti. Pre jednoduchosť si vedenie predstavme ako dvojvodičové (v skutočnosti sa používajú trojfázové troj- a štvorvodičové vedenia).

- Aký prúd I prechádza vodičmi vedenia, ak pri napätí $U = 110$ kV je príkon koncových zariadení pripojených na vedenie $P = 50$ MW?
- Určte hmotnosť m_0 hliníkového vodiča s dĺžkou $l = 1,0$ m, ktorý možno použiť na prenos elektrickej energie v prípade a), ak normalizovaná prúdová hustota pre hliníkový vodič je $J_{\max} = 1,0$ A·mm⁻². Hustota hliníka $\rho = 2,7 \cdot 10^3$ kg/m³.

Medzi vodičmi vedenia pôsobí magnetická sila. Uvažujte vzdialenosť vodičov vedenia $d = 50$ cm. Vodiče sú zavesené na izolačných závesoch s dĺžkou $L = 1,0$ m a malou hmotnosťou vzhľadom na hmotnosť elektrického vedenia. Magnetická konštanta vákua $\mu_0 = 4 \pi \times 10^{-7}$ H·m⁻¹.

- Určte smer a veľkosť a sily vzájomného pôsobenia vodičov v prípade prenosu elektrickej energie podľa bodu a). Určte tiež výchylku α závesov od zvislého smeru v dôsledku vzájomného pôsobenia vodičov.

Pri skratoch môžu vo vedení prechádzať za krátky čas veľmi vysoké prúdy. Hovorí sa, že tieto skratové prúdy môžu vyvolať spojenie vodičov a tým trvalý skrat. Pri tomto deji sa zavesený vodič správa ako kyvadlo s dobou kmitu T podstatne dlhšou ako čas τ trvania krátkodobého skratu.

- Určte veľkosť skratového prúdu I_{skr} pri dobe trvania skratu $\tau = 10$ ms, aby došlo k vzájomnému kontaktu vodičov v dôsledku ich vzájomného pôsobenia. Overte správnosť predpokladu $\tau \ll T$.

Pozn.: Skratové prúdy na vysokonapätových vedeniach dosahujú až desiatky kA.

Ďalšie informácie na <http://fo.uniza.sk> a www.olympiady.sk

Fyzikálna olympiáda, 54. ročník – Úlohy školského kola kategórie B

Autori úloh: Daniel Klivanec (B1-B3), Dušan Nemeč (B2), Ľubomír Konrád (B3), Ivo Čáp (B4)
Recenzia: Daniel Klivanec, Ivo Čáp
Redakčná úprava: Ivo Čáp
Slovenská komisia fyzikálnej olympiády
Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2012